

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

1933.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

53. SZ.

MAGYAROK A ROMÁN NÉPKÖLTÉSZETBEN

IRTA :

DR. KÁNTOR LAJOS

CLUJ-KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1933.

JORDÁNY KÖNYVTÁR

Magyarok a román népköltészetben.

Felolvasás az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályának 1932. február 4-i szakülésén.

A gazdag román népköltészetben gyakran találkozunk magyar nevekkal, történeti és képzeletbeli, helyesebben talán történelmileg homályba merült szereplőkkel, nem ritkán a magyar történelem kimagasló eseményeire és személyeire irányuló vonatkozásokkal. Leggyakoribbak azonban a magyarság egyetemességére, azaz a magyar faj tulajdonságainak összességére vonatkozó népi megállapítások.

A népköltészeti termékekből merített adatok értékelésénél azonban már eleve el kell fogadnunk s a népszichológia alapján természetesnek kell vennünk a következő jelenségeket:

1. Minden nép önmagát tartja legtöbbre s minden vele érintkezésbe került népet alacsonyabbrendűnek hisz. Ezt átviszi a népeket képviselő egyénekre is. Innen van a népköltészetben a gyakori gúnynev más népekre. Nincs kivétel ez alól egyik népnél sem. Az általános népi jellemhez tartozik e tulajdonság, melynek különbözőképpen magyarázható pszichológiai okai lehetnek s éppen ezért a népköltészet csúfolódásait más népekkel szemben kellő értékükre kell leszállítanunk.

2. Általában azt tapasztaljuk, hogy két nép között minél nagyobb az érintkezés, annál gyakoribb népköltészetükben a másik nép rovására történő kedvezőtlen megállapítás, mert nagyobb a súrlódási felület politikai és társadalmi téren egyaránt. Nem civakodhatunk olyannal, kit nem is ismerünk. A magyarságtól távolabb lakó ókirályságbeli vagy éppen besszarábiai román ritkábban került s kerül a magyarral még ma is érintkezésbe, mint az erdélyi vagy a Kárpátok tulsó szegélyén lakó román. Így az onnan gyűjtött népköltészeti termékekben ritkább is a magyar vonatkozás, ámbar a népköltészetben gyakran nehezen követhető vándorlásokkal találkozunk.

3. A népköltészeti termékeknek mindig van valamilyen természetes megindítója. Az egyszerű nép őszinte s költészete igazi érzelmeket fejez ki. A hamis érzelmeket megszólaltató ismeretlen költő szellemi terméke csak igen rövid életű lehet. Azt a nép vagy egyáltalán nem veszi ajakára, vagy rövid idő alatt magának megfelelően alakítja át.

Midőn a román népköltészet alapján azt tesszük vizsgálat tárgyává, hogy milyennek ismeri a román nép a magyart, természetesen csak az olyan magyar vonatkozást mutató román népköltészeti termékek bírnak jelentőséggel, amelyeknek népi jellege kétségbevonhatatlan. Azonban az ezekből levont következtetésekkel is nagyon óvatosaknak kell lennünk. Amidőn pl. Simion Florea Marian bukovinai gyűjteményében az egyik táncszó azt mondja, hogy „az egész hegy hosszában nincsen olyan, mint a magyar vitéz s az egész Magyarországon nincsen olyan, mint a román

lány“, látjuk, hogy itt két szerelmes szív összedobbanásáról van szó. Mit következtethetünk e táncszóból? Ha nem akadunk e táncszónak változataira, melyeket más vidékről jegyeztek fel — ebben az esetben nem ismerek olyan változatot, mely a magyar legényről tenné e kijelentést, míg második része többször és több változatban előfordul — olyan Bukovinába kivándorolt magyar fiúval állunk itt szemben, aki szerelmét Bukovina Ilișești falujában találta meg egy román leányban. Tanácsos azonban e téren óvakodnunk a kategórikus kijelentésektől, mert csaknem úgy állunk a román népköltéssel, mint a tündérmeséknek őstípusokra való levezetésével szemben állott Anatole France, ki arra a kérdésre, hogy minden mesével külön-külön elvégezte-e ezt az eljárást, azzal válaszolt, hogyha mindezt megtette volna, fején egy hajsza sem maradt volna s a kérdezőt csak zöld szemellenző védelme alatt, négyezer okulárén keresztül nézhetné.³

Mi sem lehetünk biztosítva az ellen, hogy nem kerülte-e el figyelmünket ránk nézve valamelyik fontos román népköltészeti termék. Ezek gyűjtése és kiadása nem mondható befejezettnek s így az anyag állandóan növekszik. De lehetetlen is volna minden legkisebb vonatkozást felsorolni. Elegendőnek tartom csak a legjellegzetesebb példákkal bemutatni, miként gondolkozik rólunk és milyennek lát minket maga a román nép. A népköltészetből összeállított mozaiktükörben hívebb képet nyerünk, mint az írott irodalom homorú vagy domború tükrében, mely mindenképpen torzít.

Az egymás mellett vagy éppen összekeverten élő népek népköltészeti termékeiben az egymás megítélésének vizsgálata nemcsak az etnológiának alkotja egyik érdekes ágát, hanem sok kultúrtörténeti s néha történeti kérdésre is hasznos felvilágosításokat adhat.

I.

Vonatkozások történeti személyekre és eseményekre.

A román népköltészetben többször találkozunk Mária Terézia („Maria Trej“) nevével. Mária Terézia tettei általában csodálattal említtetnek. Az Oltról szóló egyik prózai legenda¹ azt beszéli el, hogy az Oltnak nem volt medre, hanem elöntötte az egész Barcaságot és Ölténiát. Valóságos tenger volt, mely a déli hegyektől az északi hegyekig terjedt. A románok az Olt vize miatt nem lakhatván a síkságon, a he-

¹ Sim. Fl. Marian, *Hore și chiuituri din Bucovina*. A Román Tud. Akadémia „Din Vieața Poporului Român“ c. kiadványában. 85. l. 20.

² Lásd Sim Fl. Marian i. m. Opriseni-ből való 15. és 16. táncszavát, a 166. lapon. A táncszó első részére vonatkozólag v. ö. Tit Bud. *Poezii populare din Maramureș* c. gyűjteményének 39. lapján a 11. költeményt, melynek kezdősorai szerint „az egész Magyarországon nincs olyan, mint a román fiú“.

³ Anatole France, *Le livre de mon ami*. Calman—Lévy, 175. kiadás 286—287. l.

⁴ C. Rădulescu—Codin. *Legende, tradiții și amintiri istorice adunate din Oltenia și din Muscel*. București, 1910. 70—71. l.

gyekbe húzódtak. De jött Mária Terézia, a hegyeket Vöröstoronynál átvágta s útát engedett az Oltnak. Az Olt vizétől felszabadult üres helyekre Mária Terézia Szászországból behozta a szászokat, s nekik adta a jó földet. A románok a szászok miatt nem költözhettek le a síkságra s ott maradtak, ahol laktak, a hegyekben.

Egy másik legenda¹ ugyancsak Mária Terézia nevéhez kapcsolódva azt meséli el, hogyan cserélték el a törökök Orsovát a német birtok Ada-Kaléval. A csere feltétele az volt, hogy a németek egy nap és egy éjjel olyan malmot csináljanak Orsova felett, melyet csak a Cserna vize hajt. Nem azért német a német, mondja a legenda, hogy meg ne csinálja a malmot.

Általában a román népköltészetben gyakran németet találunk ott, ahol magyart várnánk. Különösen áll ez a katonadalokra, hol csak a legújabb időkből származókban olvasunk magyarokról, honvédségről. Oka ennek az volt, hogy hosszú ideig a közigazgatás és a hadsereg hivatalos nyelve a német volt.

Érdekes, magyar történeti adatnak is felhasználható adatot közöl C. Rădulescu-Codin 1848-ról,² melyet teljes fordításban közlök: „1848-ban a magyarok felkeltek a németek ellen, viszont a határon túli (tehát erdélyi) románok a magyarok ellen, akik elnyomták és most is elnyomják őket.

Azt mondják — mondja az elbeszélő, — hogy a magyarok borzasztóan elverték a németeket, mikor is azok félelmükben levelet küldtek a muszkáknak.

És jöttek az oroszok a Bánáton keresztül, hátba támadták a magyarokat és teljesen leverték őket. Vittek aztán mindenféle zsákmányt, rabokat, marhákat, amit csak találtak és mentek vissza Muszkaországba.

Amint a magyarok ökrös szekerein mentek, a muszkák így énekeltek: „Mondd csak, nénim, igazán, hol van az út a Bánátba, Oda vagyok hívva én, hogy a magyarral verekedjem. — Hej magyar, rossz idő jár, Vedd puskádat s kardodat, S indulj hazádba, mert betörték a muszkák és megeszik szalonnádat.“

Rădulescu-Codin említi bevezetésében,³ hogy nagyon elterjedt volt ez a nóta: „Vai săracul Ungurul, Cum și-a pierdut cumpătul, L-a zăpăcit Muscalul...“ (Jaj, hogy elvesztette fejét a szegény magyar, megzavarta a muszka), ami világosan mutatja, hogy az egyszerű nép mindig az elnyomottal érez.

Az 1848-as időkről közli N. Georgescu Tistu⁴ Buzău megyéből való gyűjteményében Iroftei Nuțu 80 éves Mânăstirea Ciolanu-beli pap alábbi szavait:

„Nyolc éves voltam, midőn elhaladtak a muszkák Pătîrlage (község) mellett. Hallatszott énekük és muzsikájuk. Ott pihentek vagy három napig. S járkáltak a katonák a faluban, az asszonyoktól vettek

¹ C. Rădulescu-Codin i. m. 82—83. l.

² I. m. 105. l. VIII. legenda.

³ I. m. XI. l.

⁴ *Folklor din Județul Buzău*. Buc. 1928. 84. l.

tojást, csirkét, libát s még loptak is. A magyarok ellen mentek. Akkor volt ez, mikor megszabadították az osztrákokat a magyaroktól.

Én is hallottam — mondja az elbeszélő —, hogy nincsen fegyverük, s hogy cseresznyefából csináltak maguknak ágyúkat, kövekkel verekedtek s megverték őket. (T. i. a magyaroknak nem volt fegyverük s őket verték meg.)

S mesélte egy orosz katona, mikor visszatért, hogy a fogoly katonák között mintegy 22 magyar asszonyt találtak, kik a németekkel harcoltak.

— „Jaj, hogy megrémítettek ezek minket — mondták a katonák.”

Érdekes adat, mely egyrészt azt bizonyítja, hogy mennyi magyar foglyot hurcolt el az orosz, másrészt, hogy a katonákkal egy sorban katonaruhás asszonyok is harcoltak.

N. Georgescu-Tistu gyűjteményében⁹ a 70 éves Ion Iena Drago-mir az 1877-beli *plevnai* ütközetrel kapcsolatban azt mondja, hogy az oroszok az ütközet után nem akartak kimenni az országból s azután így folytatja: „Curte-de-Argesig haladtunk s úgy volt, hogy a magyarok ellen menjünk.” Ha ez az állítás történelmileg nem is igaz, jellemző a győző román katonák akkori hangulatára.

Tepeş vajdának a törökök elől Erdélybe való meneküléséről ad számot egy legenda.¹⁰ A nép képzelete szerint a menekülő megfordítja lován a patkókat, hogy az üldözők ne akadjanak nyomára. A fejedelem bízott benne, hogy a hegyeken túl is keresztények laknak s nagyobb hadsereget fog ott találni, hogy a törököket kiűzze.

Negru Vodáról hasonló legendát közöl C. Rădulescu-Codin.¹¹ A vajda Magyarországra menekül a tatárok elől. Lovára megfordított ezüst patkót tesz. C. Rădulescu-Codin elmondja, hogy e legendát G. Şapcaliu történelemtanártól hallotta, ki szerint Muscel megye északi részén a legtöbb faluban nem úgy tudják, hogy Negru Vodă a hegyeken túlról jött, hanem hogy oda, t. i. Magyarországra menekült. (A legtöbb legenda szerint ugyanis Negru Vodának Erdélyben volt birodalma s innen ment ki.)

Ştefan vajdának (Nagy Istvánnak) a magyarokkal vívott harcait több költemény őrzi. Az Alecsandri¹² gyűjteményében hármát is találunk. Az egyikben (XLIV. doina) Nagy István szól a sólyomnak, hogy emelkedjék a magasba s nézzen körül a határokon, mert nagy zaj hallatszik. A sólyom azt feleli, hogy másnak bajt jelentene ez a zaj, de Nagy Istvánnak nem, mert ő is sólyomivadék. Egyébként a „diesekvő” magyarok, hitszegő lengyelek, a tatár khánok és a török hordák törtek be. Nagy István azt feleli, csak hadd jöjjenek s legyenek az ő zsákmányai, mert sokan jöttek már, de kevesen mentek vissza. Négykezi román ő, kinek van orvossága a pogányok ellen, mégpedig a tatárok ellen nyíla, a törökök ellen széles pallósa, a lengyelek ellen buzogá-

⁹ I. m. 53. l. CL.

¹⁰ C. Rădulescu-Codin, *Ingerul Românului*. Buc. 1913. 84. l.

¹¹ *Legende tradiții și amintiri istorice*. Buc. 1910. 247—48. l. Lásd még a 33. jegyzetet a 111. lapon.

¹² *Poezii populare ale Românilor*, Buc. 1856.

nya s „a magyarok ellen pányvája.“ — A másik dalban (XLV. 1. doina) nincsen párja István vajdának. Ha elindul Suceavából, úgy őrzi a határokat, mint valami fal. Karja szüntelenül veri a tatár hordákat és „a magyar seregeket“. — A harmadik ének (XLV. 2. doina) szerint úgy lakik István Suceavában, mint egy sólyom. Ha felkerekedik, lőhátan van éjjel-nappal s négy határ felé verekszik. „A tatárokat lemészárolja, a magyarokat felperzseli,“ (célzás a Suceava megyei Baiara, hol 1467-ben Nagy István megverte Mátyás királyt és a magyarokat. A felgyújtott városban sok magyar odapusztult.) a törököket szétszórja, a lengyeleket hajuknál fogva akasztja fel és járomba fogja.

A *Vitéz Mihály*ról szóló költeményekben szintén találunk utalásokat a fejedelemnek a magyarokkal folytatott harcaira. Az Alecsandri gyűjteményében levő költemény például (LIIL.) Mihály dicsőítéséről szólva azt mondja, hogy sok tatár, török és magyar lett holttestté a román kardtól.

A *Movila lui Burcel* című költeményben Burcel sok tatárnak, lengyelnek és „büszke magyarnak“ zúzta össze a fejét.¹³

Történeti vonatkozás tükröződik vissza abból a *Brâncoveanuról* szóló költeményből is, melyben Brâncoveanunak mintegy állandó jelzője lett e mondás: „aki megrémítette Erdélyt“. (Care-a'nspăimântat Ardealul)¹⁴

Itt említtem meg, hogy Rădulescu-Codin¹⁵ Corbii-Marceluluiból való gyűjteményének bevezetésében összeállította az öreg falusiak elbeszélései alapján azokat a hagyományokat, amelyek azt mutatják, hogy az odavaló lakosság tekintélyes része a Szeben melletti Jina községből vándorolt ki a magyaroktól való nagy félelmében. Az Argeş völgyén igyekeztek a Bărăgan-i pusztára, de Corbi-ban megtelepedtek. Megjegyzem, hogy egyes román történetírók szerint Hunyadi János és Hunyadi Mátyás Corbi községből származnak s innen van a Corvin név. E szerint Corvin János apjával, Voicuval, 1399-ben (Rădulescu-Codinnál 1499-ben) jött át Magyarországra, hol Vajdahunyad várát kapta a magyar nemesi Hunyadi névvel (C. Rădulescu-Codin, *Lit. trad. si obici. din Corbii-Muscelului*. Bev. 3. l.). Corbii Muscelului lakosságának nyelve egyezik az erdélyi román tájszólással.

Valószínűleg Erdélyből költöztek ki a Suceava megyei Tătaruşi község lakói is, kiket a környék „Ungureni“-oknak (magyarországiaknak) csúfol s kiknek nyelve teljesen elüt a környék dialektusától.¹⁶ Sok magyar szót őriznek s kiejtésük is a románban idegenszerű. A történetesekre hárul megállapítani, vajjon a szóban forgó kivándoroltak nem magyarok voltak-e. Alexandru Vasiliu mondja, hogy a hagyomány szerint az erdélyi vagy bukovinai Iglédiu vagy Niglédiu, mások szerint az erdélyi Frij községből vándoroltak ki.

¹³ Alecsandri i. m. 169. l.

¹⁴ Nic. Păsculescu, *Literatura Populară Românească*. Buc. 1910. 197. lap 7. és 10. sor.

¹⁵ *Literatură, tradiții și obiceiuri din Corbii-Muscelului*. Buc. 1929.

¹⁶ Alexandru Vasiliu, *Cântece, urături și bocete*. Buc. Bevezetés XV. l.

A *Hora és Cloșca* című költeményben¹⁷ Hora és Cloșca együtt vannak, nagy tüzet gyújtottak s vígan énekelik, hogy hadd égjen és nőjjön az általuk gyújtott tűz, mert Magyarországon ég. A refrén: Szóljon a dal, járja a tánc ennek a tűznek világánál. Ezután sok szidalom következik a magyarságra, átkozzák, veszett kutyának nevezik a magyart, kinek már eleget tűrtek; ideje, hogy megbosszulják magukat. Minden szakasz az előbbi refrénnel végződik. Az utolsó szakaszban azonban megváltozott a helyzet: Hora és Cloșca együtt vannak, elhagyta a szerencse őket, vígan énekelve égnek a tűzben.

Meg lehet állapítani, hogy a magyar történelem nagy alakjai és eseményei aránylag igen kis mértékben indították megéneklésre a román nép lelkét.

Történeti vonatkozást látok azokban a Moldovából való dalokban is, melyek a magyarokat ki akarják üldözni Moldovából, mert drágává tették a megélhetést s eleszik a románság elől az élelmet. Ismeretes Moldovára vonatkozólag az az elmélet, hogy Moldovában a magyar a régiebb telepes s a városi életben még a XVII. században is sokáig nagy szerepet vitt a magyarság, de vidéken is tekintélyes számú volt.¹⁸ Az Alecsandri gyűjteményében levő *Ungureanul* (a magyar) c. dal¹⁹ arra szólítja fel a rövid ujjasú magyart, hogy ne maradjon sokáig Moldovában, hanem menjen vissza hazájába és egye ott a szalonáját. Csináljon házat a szemétdombra, kenje be foghagymával, hogy megvédje a kísértetektől. Fusson a hegyeken, még Erdélyen is túl, mert amióta Moldovában van, megdrágult a juhturó és kipusztultak a juhok. Sim. Fl. Marian pedig *Moldoveanul si Ungureanul* (a moldvai és a magyar)²⁰ címen közli az Alecsandritól említett dálnak változatát, melyben azonban a magyar így felel vissza: „Te hosszú süvegű moldovai, vedd puskádat, hogy üldözz el a hegyen túl, Erdélybe, mert ha országomban bármilyen rossz kenyér is volna, mégis sokkal jobb, mint idegen országban.“ Úgy látszik, hogy ez a magyar valamilyen éhínség miatt vándorolt ki, de nem valami jó fogadtatásra talált. Megtaláljuk egy rövidebb változatát²¹ Mariannál Bukovina Zaharești községéből, de az erdélyi felelete nélkül. Ide sorolhatjuk azt a rövidebb párbeszédese dalt is,²² melyben otthon figyelmeztetik a rövid ujjasú magyart, hogy ne járjon sokat Moldovába, mert megtépett fejjel fog visszatérni. A magyar azt feleli, hogy Moldovában jó világ van; aki oda megy, nem jön vissza. Odament egyik fivére s holnap megy ő is.

Sok történeti vonatkozást őriz a román *betyárköltészet*. A román népköltészetben szereplő „haiduc“ szó a magyar hajdú szó többes-számú alakját őrzi. A románban a magyar „szegénylegény“, „betyár“ jelentésével bír. De amíg a magyar betyár szó jelentése a magyar népköltészetben a pusztával és nádassal van összekötve, a román „hai-

¹⁷ Alecsandri i. m. LV.

¹⁸ Erdélyi Irodalmi Szemle 1928. 1–4. sz. 155. l. nt.

¹⁹ VII. hora. Alecsandri szerint az I–XXIII. horákat Moldovából gyűjtötte.

²⁰ *Hore și chiuituri din Bucovina*, 9. l.

²¹ Ibidem 51. l.

²² Sim. Fl. Marian, *Hore și chiuituri din Bucovina*. 134. l.

duc“ szó olyan szegénylegény-félét jelent, kinek rejtekhelyéül az erdő, a „codru“ szolgált. A román „haiduc“-ból is a szegények védelmezőjét csinálta a romantika. A haiduc eleinte általában a gazdagoknak volt ellensége, később azonban a régi román társadalmi viszonyokat jellemzően az idegenek, főleg a fanarioták ellensége lett. A nép szemében az idegen csak a nép elnyomásából és kizsákmányolásából gazdagodhatik meg. A fanarioták valóban igazolták e néphit kialakulását.

A „haiduc“ körül valóságos népköltészeti műfaj alakult ki, az úgynevezett „doina haiducească“ vagy „doina vitejească“. A román népköltészet sok híressé lett szegénylegényt ismer. (Bujor, Corbea, Grozea, Pinteá, stb.) Gyakran előfordul, hogy valamelyik román haiduc egy-egy híres magyar szegénylegénnyel kerül össze. A román népköltészetben „Januş Ungureanu“ (Magyar János) tett szert nagy hírnévre. Különösen Moldova népköltészete említi magyar haiduc-at. E költeményekben nagy szerephez jut a nemzeti öntudat.

A „*Mihu Copilul*“²³ (A Miska Gyerek) című balladában Mihu a Hertá erdőn (Észak-Moldova) megy keresztül éjjeltájban. Csontkoboza messze hallatszik, lova patkója alatt szikrázik a kő s megvilágítja az éjszakát. Egyszerre azonban lova le akar térni az útról. Gazdája kérdésére azt feleli, hogy a völgy mélyén, egy sziklaasztalnál 45 levente lakomázik. A sziklaasztalon arany betűk vannak bevésve. Ott ül „Magyar János“, az öreg betyár, csapzott szakállá az övéig ér. Hosszú, széles kardja, vontesövű karabélyá s acélozott szíve van. A szikla körül ülnek vitézei, fegyverüket a foguk között tartják. Jó fogású, vastagnyakú, edzett legények, kik nem bérért szolgálnak. Magas esakójukat úgy hátracsapták, hogy annak forgója hátukra ér. Ha ezek meghallják Mihut, rávetik magukat s jaj lesz mindkettőjüknek. Mihu azonban biztatja lovát, hogy csak ne féljen, mert a magyar díceskvő, nem veszedelmes, csak a szája nagy, de nem nagyon harap. II. rész: Egyszerre János a mulatozásból feláll, kihúzza magát és figyel. Meghallotta a szép vitézi éneket s az édesen bús csontkoboz hangját. Megparancsolja vitézeinek, hogy menjenek a hang elébe. Ha ifjú vitéztől jön a hang, ne öljék meg, hanem megkötözve hozzák elébe. Ha ellenben a hang valami öreg asszonytól, elvarázsolttól jön, adjanak neki egy pofont, s engedjék útjára. A magyarok elindulnak, Mihu útját elállják, de az szétszórja őket s folytatja útját tovább. Most János azt parancsolja embereinek, hogy lándzsával és puskával törjenek Mihura. Mihu azonban kéri a vitézeket, engedjék meg, hogy elénekeljen nekik egy olyan szép dalt, amilyent még nem hallottak. III. rész. Mihu belekezd az énekbe. Oly tűzzel, vággyal és fájdalommal énekel, hogy még a csillagok is megállanak. A magyarok is figyelmesen hallgatják. Egyszerre János hangja úgy megszeli, mint még soha s lakomára hívja Mihut. Lakoma után ketten állanak ki megküzdeni. Heves, hosszú a küzdelem, de végre Mihu leteríti Jánost s fejét veszi. A magyarok kővé meredve állanak. Ekkor Mihu odaszól nekik, hogy aki

²³ Alecsandri, i. m. XXIII. ballada, 62. l. Alecsandri azt mondja, hogy e balladát Ştefan Nour nevű Bicaz-i vadász énekelte.

közülük fel bírja emelni a földről az ő fegyverét, menjen vele s legyen a barátja. De a fegyverzetet egyik sem tudja megmozdítani. Erre Miha így szól hozzájuk: „Ti hitvány haramiák, hagyjátok nekem az erdőt, ti fogjátok jármot, mert nem vagytok olyanok, mint mi, nem vagytok büszke, vitézségre való emberek, csak kapálásra való népség.“ S ezzel két ujjával felemeli fegyverzetét s énekelve megy tovább az erdőben.

Bő tartalmát adtam a maga nemében nevezetes balladának, mert kultúrtörténeti szempontból is fontosnak tartom.

„*Haiducul rănit*“²⁴ (A sebesült vitéz). A vitéz sebesülten fekszik az ökrös szekéren. A szekeret anyja hajtja felfelé a hegyi úton s folyton kéri az ökröket, hogy csak lassan menjenek. A fiú odaszól anyjának, hagyja csak, hogy menjenek, ő rajta úgy sem segít már semmi. Azután így folytatja: „Amíg ép voltam, sok viadalban győztem, sok székelty learattam, hogy földemet megtisztítsam.“ De most rajta a sor, neki is el kell hagynia a földet, hol csak kínlódás az élet.

„*Florea Schiopan*“²⁵ (Sánta Florea). „Meghalt Sánta Florea egy magyar kezétől, de amíg meg nem halt, sok magyart elpusztított.“ — Énekeljenek a madarak gyászdalt érette, sírjon felesége, mert szép házat kapott, sírjon mind a nyole ökör, mert idegen jár ezután velük. Két szerencsétlen fiúcska maradt utána.

Egy vitézi doinában²⁶ két hajdú beszélget. Az egyik kérdi a másiktól, hogy mivel táplálkozik, mert sohasem látja dolgozni. A kérdezett azt feleli, hogy tavasszal és nyáron veszi kis batyúját s felmegy a hegyre, mert ott több a juh. Onnan lemegy az Olt völgyébe a magyar ménéséhez. Ragyáért imádkozik, mert az elálmosít s a csikósok elalusznak. Ő pedig ellopja a fél ménest s viszi a Brancovei-i vásárra.

A *Stan din Bărăganu*²⁷ (Bărăgani Stan) című balladában az egyik hajdu (Drăgan) azt mondja a másiknak (Stannak), hogy menjenek mindketten Magyarországra, ahol vitézi kenyér vár rájuk.

Több vitézi dalban az erdélyi szegény legényeknek nagy becsülete van, mintha többre tartanák őket,²⁸ s különösen kiemelik szép lovukat.

Egy másik vitézi doinában²⁹ arra kéri a vitéz lovát, hogy vigye fel még egyszer a hegyre, hogy körülnézzzen a világban. Bárcsak eljönne az idő, mikor a román ismét feltámadjon és megszabadítsa Erdélyországát a tolvajoktól. „Ez nem kutyák országa, ez a románok országa, nem magyarok földje, hanem a bennszülött földieké.“

A „*Lelea vitează*“³⁰ (A vitéz asszony) arról szól, hogy tele van az ország a magyar hernyóval és a szász zsizsikkal. Hívja a románo-

²⁴ Alecsandri i. m. LXXXVI. doina.

²⁵ Alecsandri i. m. LXXXIX. doina.

²⁶ Alecsandri i. m. LXXV. doina.

²⁷ Nic. Păulescu, *Literatura populară românească*. Buc. 1910. 310. l. 180—190. sor.

²⁸ Lásd Nic. Păulescu i. m. 173. l. 248. és köv. sorait.

²⁹ Alecsandri, i. m. LXXXIII. doina.

³⁰ Alecsandri, i. m. LXXX. doina.

kat, menjenek puskával és baltával megtisztítani a hegyet. Neki nincs fegyvere, de a fogával és ujjával megy a pogányok ellen.

A *Vrăbiuța*³¹ (Verebecske) című dalban arra kéri a verebet, repüljön gyorsan Erdélybe, hozzon onnan hírt, jót vagy rosszat. Van-e ott még testvér, vagy megölte őket a gyűlölt magyar? Ha még élnek Erdélyben testvérek, szeretne tüstént ott teremni, hogy lássa őket; ha meghaltak, bunkósbottal akar bosszút állni.

Ide sorolhatjuk azt a Mármarosból való vitézi dalt³² is, mely azt mondja, hogy az egész világon nincsen olyan, mint a román fiú, olyan rabló, mint a magyar, olyan átkozott, mint a német, és olyan csaló, mint a zsidó. A román csak dolgozza a földet, nehéz verejtékben él és táplálja a sok falánkot. A magyar folyton hazudik, amíg tönkretesz, a német elvisz katonának és éheztet, a zsidó beleül a birtokodba, amit uzsorával szerzett. Hogy lehessen, Uram Isten, a három ellenség között élni?

Szelidebb hangot és reális gondolkozást mutat a C. Rădulescu-Codintól közölt daltöredék,³³ melyben a legény arra kéri a Dunát, változzék fekete tintává és kacsatollá, hogy levelet írhasson anyjának pénzért, ruháért és lóért, hogy hareba mehessen az Olton túlra a magyarral megverekedni. Vagy ő fogja megverni a magyart, vagy a magyar őt.

II.

A szerelmi költészetben található vonatkozások.

Az alábbi fejezetben a szerelemmel kapcsolatos magyar vonatkozásokat állítottam össze. Ezek között találunk néhány olyan költeményt, mely egészében magyar vonatkozású, a legtöbbször azonban csak néhány sornyi vagy éppen pár szó terjedelmű magyar vonatkozást tartalmaz.

A szerelem nem ismer határokat s gyakori eset, hogy román fiú szeret magyar leányba vagy megfordítva. Pedig Gheorghe Barițiu szerint a románok között közszólam lett, hogy három lépésre kell állani minden olyan romántól, kinek magyar felesége van.³⁴

A „*Maghiara*”³⁵ (A magyar lány) című költemény szerint a magyar lány szerelmes egy ifjúba, kit egy híres román, átjövén a határon, sok magyar nemessel együtt rabul ejtett. A gyönyörűséges leány három napig hiába várva szerelmesét, lóra ül, hogy Zimbru birodalmába menjen a szeretett ifjúért a határon túlra. Zúg az eső, dühöng a szél, de a leány nem fél az égi vihartól, mert nagyobb erő, a vágy, hajtja. Egy ismeretlen folyócska partján lóva megáll, nem akar átmenni. A leány biztatja, a ló szűkül, végül beugrik a vízbe s Maghia-

³¹ Alecsandri, i. m. LXXXIII. doina.

³² Tit Bud, *Poezii Populare din Maramures*. Buc. 1908. 39. l.

³³ *Legende, tradiții și amintiri istorice*. Bevezetés IX. lap.

³⁴ *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urma*. Sibiu, 1889. III. kötet 196. lap.

³⁵ Alecsandri i. m. V. doina.

ra többé nem jön ki a habokból. Hajnalhasadtakor teste a virágok közt feküdt a haboktól fehér part mellett. Azóta a folyó neve Maghiarina. E költemény Moldovából való s igen régi keletű regének látszik. Magyar vonatkozás szempontjából megérdemli a további kutatást, hogy van-e benne valamilyen magyar történeti mag.

Putnából közli Sim. Marian a „*Feciorul unguresc*“³⁶ (a magyar fiú) című dalt, melyben a román leány a magyar fiú után eped, mert háza van a völgy mellett és az ajtó az útra néz; csupa virág az inge és sarkantyú peng a lábán, amint lép; madárénekhez hasonló hangja és negédes járása annyira rabul ejtette a leányt, hogy szíve úgy olvadozik utána, mint a halzsír.

„*Iliana din Ardeal*“³⁷ (Erdélyi Ilona) című ballada szerint a leány a hegyeken túlrá szökik kedvesével. Boldogan élnek, de szeretnék, ha a leány apja is velük lenne s ezért a legény eljön apósáért, de az megöli a vejét. A leány hazajön apjához, ki egy gazdag úrhoz akarja feleségül adni leányát, de az megátkozza apját.

*Fântâna cu doi brazi*³⁸ (Kút két fenyőfával) c. versben egy román legény két magyar testvért megölt egy magyar leányért, ki nem mutatott iránta ellenséges érzelmet. A leány egy határmenti magyar úr leánya volt és sokat kacérkodott a kútnál a román legénnyel, mire a két magyar fiú megtámadta a legényt, de az mindkettőjüket megölte és a fenyők alá ásta őket. Gyöngyvirágot ültetett fejükhez és lábukhoz, hogy valahány leány elhalad mellettük az úton, keservesen megsírassa őket. (Tudni kell, hogy a román népköltészet szerint a gyöngyvirág a földre hullott könnyből lett.)

Gyakori motívum a szerelmi dalokban, hogy a legény kedvesét arra akarja rávenni, hogy hazát cseréljen. Tudor Pamfile gyűjteményének 39. dalában³⁹ a legény Erdélybe akar jönni, mert Foca-tól kezdve üres a mező és a fiatalok ideje van. De a leány nem hajlandó otthagyni házacskáját, mert megátkozná az anyja.

Ritkább jelenség, hogy az Erdélyből elkerült leány ösztökéli kedvesét, hogy jöjjön vele vissza Erdélybe. Ilyen az a dal,⁴⁰ melyben a leány igyekszik rábeszélni kedvesét, hogy menjen át vele az erdős hegyeken Erdélybe, hagyja el házát és mezejét, mert vele nem lesz rossz dolga. Van sok nyája hegyen-völgyön és bánat nélkül fognak élni Oituztól egészen a völgyig. Viszont egy Curtea de Argeş-ből való dalban⁴¹ a legény arról panaszkodik, hogy milyen elhagyatott és árva, s azt kívánja, hogy így járjon mindenki, ki a Maros csendes vizét issza. A Marosról különben a román népköltészetben elég gyakran esik szó. Egy bukovinai községből, Stoenesti-ből, való táncszó⁴² hazugság-

³⁶ *Hore și chiuțuri din Bucovina*, 15. l.

³⁷ Al. Marianu Marinescu, *Poezia populară*. Balade. Pesta. 1859.

³⁸ Alecsandri i. m. XII. doina.

³⁹ *Cântec de țară*. Buc. 1913. 134. l.

⁴⁰ *Ibidem* 56. dal.

⁴¹ *Ibidem* 215. l. 9. dal.

⁴² Tudor Pamfile i. m. 317. l. 261. táncszó. Erdélyből kerülhetett ki, mert megvan Iarnik-Bârseanu: *Doine și strigături din Ardeal* című gyűjteményében is. București, 1885. 62. l.

nak mondja azt a hitet, hogy aki a Marosból iszik, férjhezmegy vagy megházasodik. De azért hívja a kedvesét, igyanak ők is belőle, hogy egymáséi legyenek. Egy másik dalban⁴³ a leány hívja a kompost, hogy vigye át a Maroson, mert hazájába akar menni. De a kompos csak csókért akarja átvinni. A leány nem hajlandó, inkább átmegegy lábón, s ha belefutad, a kompos felel érte.

Egy másik dalban⁴⁴ a legény Lina nevű kedveséért nemcsak viselkedését, hanem nyelvét is meg akarja változtatni s el akar menni onnan, ahol annyira elkeserítette a világ szája. Egy szintén Lina nevű menyecske-ről szóló dalban⁴⁵ arról van szó, hogy a menyecske elküldte urát Magyarországra sófuvározással, hogy ott elpusztuljon, s csak a híre jöjjön vissza. De az ott marad s levelet ír, hogy meg is fog ott nőülni. Hiába kéri most már Linát feleségül, mind csak első férje után eped.

Megható példa az Erdélyből való kivándorlásra Alexandru Vasiliu gyűjteményében a „Zöld rozskalász”⁴⁶ kezdetű dal. Búcsút vesz a legény Erdélytől, felmegy a hegyre, visszanéz még egyszer hazájába s akkor eszébe jut kedvese. Szíve elszorul a kedvese utáni vágytól s őt is magával akarja vinni. De midőn visszamegy érte, a csendőrök elfogják, jól megverik s börtönbe dugják a szökési kísérletért. Mikor kiszabadulva kedveséhez visszamegy, azt már a földben találja.

Van olyan dal is,⁴⁷ mely azt mutatja, hogy valaki azért megy a határon túlra, mert sok adót vetettek ki rá vagy mert lovat lopott.

Érdekes, hogy Magyarországtól aránylag olyan távol eső vidékről, mint Buzău-megye, közli N. Georgescu Tistu azt a különben elég gyakori népköltészeti motívumot,⁴⁸ hogy két madár veszekedik Magyarországon a közös kedvesért. A szegény magának követeli, mert szeme többet ér a gazdag, de csúf nyájainál, szemöldöke pedig annak juhainál. A madarakon természetesen lányokat kell érteni.

III.

Általános jellegű gúnydalok a magyarságra.

Egy táncszó⁴⁹ szerint, mikor az ördög haragos, náluk jár a faluban, mikor bolondabb, az út mellett jár; mikor még elkeseredettebb, leánykérőbe megy; ha meg unatkozik, felmegy Pestre, megbolondítja az urakat s azután megpukkad a kacagástól.

A magyar lányra sok gúnydal van. Míg a román lány mellén keble remeg, addig a szegény magyar asszonynak lóg, mint a nöstény-farkasnak.⁵⁰ Több olyan táncszót találtam, melyekben a legény hirtel-

⁴³ Gh. Fira, *Cântece și hore*, Buc. 1916. 30. l.

⁴⁴ Gh. Fira, i. m. 68. l.

⁴⁵ Tudor Pamfile, *Cântece de țară*, 43. l.

⁴⁶ Alexandru Vasiliu, *Cântece, urături și bocete*, 165—166. l.

⁴⁷ Iarnik-Bârseanu i. m. 137. és 291. l.

⁴⁸ N. Georgescu-Tistu, *Folklor din județul Buzău*, Buc. 1928. 47. l.

⁴⁹ Tit Bud i. m. 58. l. 123. táncszó.

⁵⁰ Idem 52. l. 61. táncszó.

len felkiált, hogy elfelejtette megtáncoltatni a magyar lányt. Bizonyára egyrészt nem valami hódító jelenség lehetett, másrészt egyedül lehetett magyar a táncban, hogy így rákaptak. Legtöbb ilyen táncszó Bukovina különböző községeiből való.⁵¹ A magyar lánnyal szemben általában a román lány szépségét emlegetik. Van olyan dal is, mely szerint egész Magyarországon és egész Romániában nincs olyan lány, mint az erdélyi.⁵²

A fentebbiekhez hasonló kellemetlen helyzete lehetett a bukovinai falvakban az egymagukban lakó vagy kisebb számban levő magyaroknak. A nép kicsúfolja azt, ki valamit a többségtől eltérően csinál. Másrészt a kivándorolt magyarok szegények voltak, miként a táncszókból kitűnik. A nincstelen embert pedig a nép nem veszi számba, rendszerint ki is csúfolja. Ilyen gúnydalok: Az ördögadta magyar ül a bogáncs — más változat szerint a kerítés — tetején, meglát egy korhadt fadarabot és azt hiszi, hogy málé.⁵³ Ugyanilyen hazájából elkerült szegény magyarról szólnak azok a táncszók, melyekben arról van szó, hogy a magyar ül a földön és varjakra — más helyen libára — lövöldöz. Akár talál, akár nem, azt tervezi, milyen leves, illetőleg sült, lesz belőle.⁵⁴ Egy táncszó arról értesít, hogy a magyar egész nyáron vizet hord egy szegény kancával, egy szegény csikóval pedig túrót fuvaroz.⁵⁵ Több táncszó pedig azt a tanácsot adja a magyarnak, hogy ne vesse a búzáat — más helyen a málét — sem igen korán, sem igen későn, mert nem ehetik aztán búzakalácsot, — más helyen málét, kenyeret.⁵⁶ Ez utóbbi gúnyos táncszók keletkezésére az adhatott alkalmat, hogy a magyar az új viszonyok között nem találta el a vetés idejét s termés nélkül maradt. Meglephette a bennszülötteket az is, hogy a magyar kivándorolt sült hagymát evett s tett a puliszkára is. Sok táncszó kezdődik a „hagymás magyar“ kifejezéssel.⁵⁷ A nép előtt szokatlan dolgok gyakran durva gúnyra adnak alkalmat,⁵⁸ mint azt egy Ilisești-ből való táncszó mutatja. Természetesen a magyar tánc sem találkozik tetszéssel, de megtörténik, hogy az anya intő szava ellenére is a leány szívesen járja azt.⁵⁹

Szelid ironia van a következő találós kérdésben: Van egy cél-táblám, magyarul beszél, senkisémet érti. Megfejtése: fecske.⁶⁰ A magyar beszédet akarja kigúnyolni, melyet, mint a madárnyelvet, senki sem

⁵¹ Lásd Sim. Fl. Marian: Udești községből a 13. és 23., Bosanci-ból a 6., Stroesti-ből a 4., Rădăuți-ból a 17. táncszókat.

⁵² Alecsandri i. m. LXIII. doina.

⁵³ Sim. Fl. Marian i. m. Udești. 11., 12., Bosanci 7. és 74.

⁵⁴ Ibidem Bosanci 7., Stroesti 5., Buniuți 38., Ilisești 28., 29.

⁵⁵ Ibidem Drăgoești 27.

⁵⁶ Ibidem Udești 14., Stroesti 5., Ilisești 27., Mănăstirea Homorului 19., Drăgoești 26.

⁵⁷ Ibidem Udești 13., Zaharești 34., Stroesti 4.

⁵⁸ Ibidem Ilisești 22. [A vászonharisnyás magyar a hegyen van turóért, mert megfiadzott egy macska a lehullott faleveleken s van elég turo. A rövid szokmányos magyar a hegyen van vajért, mert megfiadzott egy kurta kutya s bőven van vaj a feneketlen fazékban.]

⁵⁹ Ibidem Drăgoești 8., Ilisești 52.

⁶⁰ Tache Papabagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*. 146. l.

ért meg Mármarosban, ahonnan e találós kérdést feljegyezték.

Itt emlitem meg, hogy bár természeténél fogva a kolindában a leg-ritkábban fordul elő magyar vonatkozás, két erdélyi kolindában szerepel a „cifra magyar fiú”.⁶¹ Mindkét esetben kérőként lép fel, de a lány nem megy hozzá.

IV.

Katonadalok.

Katonadal a régi Románia területén általában kevés volt, magyar vonatkozású pedig éppen kis számban található. Amelyek mégis előfordulnak Erdélyen kívül is, nagy részben Erdélyből kerültek ki. Észrevette ezt már Tudor Pamfile is.⁶² Ilyen Erdélyből elkerült katonadal az a Muscel-ből való is, mely még át sem alakult s minden valószínűség szerint az 1882-i boszniai harcokat énekli meg.⁶³ A világháború idején azonban sok erdélyi katonadal lett ismeretessé a Kárpátokon túl is. Természetesen átalakulnak, de sok dalban a régebbi eredet könnyen kimutatható. Egyik, Muscel-ben lejegyzett dal azt mondja, hogy a császár katonái megparancsolták a lányoknak, hogy ne viseljenek gyöngyöt és pántlikát, mert Erdélyben nagy gyász van. A fiúk a muszka és a szerb vérében úsznak, a vér a lovak sörényéig ér. Mindenki gyászoljon és járjon feketében. Aztán kéri a muszkát, kössön békét, hogy a románok az ősi birtokra térhessenek vissza.⁶⁴

E katonadal a világháború elején kerülhetett ki Erdélyből, mikor Románia még nem lépett be a harcolók sorába. Ha nem volna Erdélyből lejegyzett több hasonló motívumú dal, azt kellene hinnünk, hogy az erdélyi románok iránti rokonérzésből a Ókirályságban keletkezett.

Ókirályságbeli, de valószínűleg teljesen újkeletű az a háborús dal, amelyikben a legény búcsúzik falujától, mert esetleg Magyarország földjén fog megpihenni egy tölgybokor alatt. Harangozni a német ágyúk fognak, a papot a hollókárogások fogják helyettesíteni.⁶⁵ A Kárpátokban való halálról több katonadal beszél.⁶⁶ Nagyrománia egyesítésének eszméje, a testvérek felszabadítása, Vitéz Mihály példája lebeg a harcbanduló katonák előtt néhány dalban.⁶⁷ De a családban érzik a gyerekek az apa hiányát, hiába vigasztalja őket anyjuk azzal, hogyha nem tér vissza apjuk, új apát kapnak, a gyerekek csak a régit akarják visszakapni, mert az a térdén ringatta őket.⁶⁸ A háborúban lévő katona lelkivilágát hűen tükrözi vissza az a dal, mely szerint

⁶¹ Tifraş Unguraş, lásd Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal*, Buc. 1914. 110. l.: Colinda catanei; 127. l.: Ferice de-un boieriu.

⁶² I. m. Bevezetés X. l.

⁶³ L. Rădulescu-Codin, *Literatura, tradiții și obiceiuri din Corbii-Musculeului*, 10–11. l. 41. dal.

⁶⁴ Ibidem 25. l.

⁶⁵ Ibidem 23. l.

⁶⁶ Ibidem 26. l. 39.

⁶⁷ Ibidem 31., 38. l.

⁶⁸ Ibidem 33–34. l.

hárbaba kell mennie, de gondolatban otthon van; elsősorban gyerekeire gondol, majd felmerül lelkében a kétely, hátha az asszony könnyen elfeledi. A háború borzalmait nyertek megörökítést több dalban.⁶⁹ A lelkesezés már fogytán van, a katonák csak a borzalmakat érzik s türelmetlenül kérdik, mikor lesz vége a Németországgal való háborúnak. Az egyik dal Szűz Mária ellen panaszskodik, hogy pusztává hagyta lenni az országot s visszaidézi a mozgósítást. Egy vasárnap éjjélkor meghúzták a harangokat, összegyűlt a hadsereg, felét küldték Magyarországra, felét Bulgária ellen. A sebesültek kínjának leírása után áldja Erdélyt, hogy nem terítette le mind őket. Azután áttér az életben maradtak szenvedéseire.⁷⁰ Az egyik dal⁷¹ azt mondja, hogyha I. Károly király élt volna, azt mondta volna a németnek, magyarnak, bolgárnak és az összes országoknak: Oh, ti idegen, pogány szokású nemzetek, gondolatotok meg, ne mészároljátok egymást. Élég volt már, ne szaggassátok egymást egy darabka földért. Gondoljátok a szent Istenre.

Az erdélyi régibb román katonadalok csoportjába kell soroznunk azt a dalt, melyben a Bukovinába került katona szeretne madárrá lenni, hogy Kolozsvárra jöhessen egy szép korcsmárosnéhez.⁷² Erdélyből kikerült katonadal az Alecsandri LVI. doinája is, melyben a román legény a miatt panaszskodik, hogy idegeneknél kell raboskodnia. Szívesen lenne román katona, ha lenne román hadsereg. De inkább a tölgyfán lógjon, hogysem a húszároknál szolgáljon. Egy másik dalban a legény szidja a németet, hogy Pestre vitte katonának.⁷³ Egy másikban a leány kéri a budapesti madarat, hogy hozzon hírt kedveséről, él-e vagy meghalt. Mert ha él, várni fogja, ha meghalt, egyházi szertartást fog neki rendeztetni.⁷⁴ Egy katonadal bolondnak és rossznak nevezi a magyarokat.⁷⁵ Egy másikban szívesen katonáskodna a legény, ha nem volna kedvese; mire az erdők kizöldülnek, jön a levél s mennie kell a honvédekhez.⁷⁶ Egy dal azt kívánja, égjen el egész Szében, csak a karók maradjanak meg belőle. Dermedjenek meg a generálisok és őrnagyok, mert amióta őrnagyok lettek, sok leány öregedett meg és sok menyecske lett özvegyé. A városok közül legtöbbször Szében, Brassó, ritkábban Kolozsvár szerepelnek, mint a legények szemében gyűlölt városok. A leány büszke katonakedvesére, s azt tartja, hogy a királynak nincs szebb katonája, mint az ő kedvese.⁷⁷

Az erdélyi román népköltészetben gazdagon tökröződik vissza az 1914-ben kitört világháború első 3—4 évének története. A román nép lelkében a háború által kiváltott érzéseket Tache Papahagiunak Máramaros vidékéről 1925-ben kiadott gyűjteménye alapján állítottam össze.

⁶⁹ Ibidem 35. l. 68., 69. dal, 37. l. 73. dal.

⁷⁰ Ibidem 37—38. l. 74. dal.

⁷¹ Ibidem 39. l. 77. dal.

⁷² Sim. Fl. Marian i. m. 65. l.

⁷³ Tit. Bud. i. m. 40. l.

⁷⁴ Tache Papahagi, *Graiul si folklorul Maramuresului*, Buc. 1925. 12. l.

⁷⁵ Tache Papahagi i. m. 33 l.

⁷⁶ Tit. Bud. i. m. 41. l.

⁷⁷ Iarnic-Bârseanu i. m. 314 l.

Fontosnak tartom a magyarság szempontjából megvizsgálni, s amennyire lehet, időrendi sorrendbe állítani azt az érzelmi fejlődést, amivel az erdélyi románság a világháború eseményeire reagált. Az időrendi összeállításban természetesen csak a háború kimagaslóbb eseményei adhatnak támpontokat. Ami a vizsgálat tárgyává tett érzésvilág kifejezési formáját illeti, tudnunk kell, hogy a háborús katonadalok is természetesen felhasználják a nép előtt ismert régebbi katonadalokat vagy más természetű költeményeket. Így a háborús dalokban is sok régebbi dalra való visszaemlékezést találunk. A népköltészet általános tulajdonsága az, hogy a nép új érzéseit régi formákhoz köti, régi ismert dalokban fejezi ki.

Az egyik dal szidja a szerbet, hogy lelőtte császárunkat (sic!) s feleségét és ezzel megtelt a világ gyásszal. (16. l. LXV.) Egy másik dal (14. l. LVIII.) szerint tizennégyben (sic!), mint szép napon a vihar, érkezett a szomorú hír. Az emberek ott hagyták a kaszát a barázdában, elhagyták minden kedves dolgukat s az ország zászlójával mentek le Szerbiába. Sok vitéz gyűlt a zászló alá. De egy-két óra múlva új parancs jött: hagyjátok el a várost s induljatok a háborúba. A még otthonmaradtak is elindultak. Megtelt a világ veletek. Egyik ment Szerbiába, másik Oroszország felé. Majd így folytatja: Hej kedvesem, mikor elmentél, búcsút vettél, megcsókoltad gyermekeinket. Az asszonyok és gyermekek úgy maradtak, mint a szekér kerék nélkül, mert az apa világgá ment. E dalon világosan látszik, hogy két, talán három dalból olvadt össze.

A XXXI. dalban mennek a fiúk, mint a fellegek. Felvirágozva és feltollazva mennek, tele vannak vággyal. De az ágyútól megrémülve, sebesülten jönnek vissza. Egy másikban pedig (XXXII.) a sebesült ujonccokkal, kik az útszélre dobva fekszenek, senki sem törődik, csak egy holló ólálkodik felettük.

A CXXXVI. dal kéri a leányokat, hogy menjenek férjhez, ne várjanak a fiúkra, mert azok a Kárpátokban vannak eltemetve. Ha a leányok tudnák, hogy hol, keresztet tennének s virágot ültetnének arra a helyre.

A CXXVI. dal talán az egyetlen, mely nem az ellenséget szidja elkeseredésében, hanem azokat, akik utat csináltak a havasra. A dal végén azonban lecsendesül s megállapítja, hogy sok ujonc ment el, mentek jók és rosszak. Testvérei és rokonai is elmentek.

Régebbi dalokkal van átszöve a XXX. dal. A legény azt kéri, hogy szünjön meg már nagy egyedülvalósága. Szülei nincsenek, hogy kiváltásák, mert anyja nem törődik vele, nővérei nem ismerik az ő útjait, apja pedig a föld alatt van. A föld bokrokkal és a vitézeknek és huszároknak sírdombjaival van tele. Nincsenek vele hazai emberek, sem lányok, hogy őt megénekeljék. A pap éneke helyett a muszkák lőnek, a harangszó helyett úgy szólnak a muszka ágyúk, hogy visszhangzanak a hegyek.

Egy másik dal (XXXVI.) tűzzel égeti a muszka országát, mert a Kárpátok tetején hullnak a fiúk a muszka golyótól. A föld nem szenvedett annyit, amióta van. Vérrel van borítva s rázzák az ágyúk. A gyerekek szüleik, a nővérek fivérek után sírnak. Az utolsó sorok hangulata

van egy másik kis dalban (CXLVII.): Ahonnan egy katona elindul, szegényen marad a ház, a tűzhely körül ülő gyermekek azt sem tudják, ki volt apjuk.

A CLXVI. dalban a leány anyjának panaszolja bánatát a háborúban levőkért s valósággal drámailag írja le a háború borzalmait. „Egyik kiált, nincs egy kezem,” a másiknak nincs nyugta, mert szívében van a golyó. „Másik kiált: nincsen lábam.” Végül az orosz pusztulását kívánja.

A szülők énekének nevezhetjük a CCII. dalt, mely csendes rezignációval foglalja össze, mit jelentett a háború a nép szemében. Nemcsak a fiúkat vitték el, hanem az ökröket is (célzás a rekvirálásokra). Énekelve mentek a fiúk, mindnyájukat vonaton vitték s hordágyon hozták haza. Csak szüleik sajnálják őket.

Az erdélyi román háborús dalokban is megtalálható az a motívum, mely a magyar háborús dalokban is megvan: a császár csinálja a háborút és ő meg is szüntetheti. Az egyik dalban (LIX.) a leány még a császárhoz is elküldi levelét, hogy megtudja, él-e vagy meghalt hozzátartozója. A LXIV. dal felszólítja a császárt, hogy menjen ki az udvarból s nézze meg a háborút. Nézze meg, hogyan lövik és vágják egymást. A szanitécek mennek összegyűjteni és bekötözni őket, de nem tudnak átmenni a véren. Egy másik dal (CXXVII.) a császárt arra kéri, hogy legalább három napra menjen a hegyekbe. Lássa, hogy tele van a hegy katonák és tisztek sírjaival. Ugyanilyen tárgyú a CLXVIII. dal is. E motívum különben megvan a régebbi gyűjteményekben is.

Igen sok az oroszokat szidalmazó háborús dal. A háború negyedik évében keletkezett az a dal, (XXII.), melyben a leány arról panaszkodik, hogy fivére három és fél éve nem dobhatta le hátáról a puskát s most sem dobhatja le, mert Oroszországban van. Ugyanebből az időből való a LXVI. dal is, melyben a leány fogságba esett kedvesének szídjá és fenyegeti az orosz, hogy meg fogjaátkozni, mert még most sem akar békét. E dalban valószínűleg az orosz forradalom kezdetére van célzás, midőn azt mondja, hogy nem lesz az oroszoknak haszna az országból s elveszti a koronát. A fogságbaesés is többször előforduló téma. Az egyik dal (CXLVI.) a nagybátya fogságbaesését énekli meg, egy másikban a leány a foglyokat nyilvántartó irodához fordul s a holtak irodájából jön a sürgöny, hogy kedvese meghalt. A leány fel akarja keresni, hogy sírjára virágot ültessen s fejéhez keresztet tegyen.

A LXXXVI. dalban a leány szídjá Galiciát, hogy a fiúk temetője lett. Öt év óta hiába várja kedvesét, mert annak sírján zöld fű nő. Egy másik dalban (CXIX.) már hat éve várja a leány a legényt s a kakukot kéri, hogy vigye neki hírül vágyódását. A legény azt feleli, hogy szívesen menne, de a kapitány nem engedi. Sok idegen ország földjére lépett, mióta hazulról elindult, csak haza nem térhetett. Mikor úgy volt, hogy haza megy, pázsit nőtt számára (meghalt).

Az olasz frontra szintén találunk vonatkozásokat. A CXXV. dalban a leány arról panaszkodik, hogy kedvesét beöltöztették a háborús ruhába s elvitték a szerbhez, onnan meg a taljánhoz, hogy soha többé ne találkozzanak. A CLXV. dal azt mutatja, hogy a leány kedvese Itáliában esett el. Ha tudná, hogy felkel, elmenne, hogy megkeresse.

Romániának a háborúba való belépése s talán éppen a Szeben környéki harc talál visszhangra egy régibb keletű katonadalnak háborús dallá való átalakításában. (XX.): Bármilyen nagy város Szeben, csak két útja és egy ösvénye van. A fiúk sorban mennek s utánuk mennek sírva az anyák. „MenjeteK vissza, anyák, nem tudjátok, hova megyünk mi, mert mi a háborúba megyünk. Háborúba a magyarokkal, hogy összetörjék a románokat.“(!) Trombita és dobszóra mennek az élet és napok megrövidítésére.

E dal egyik változata Brassóhoz kapcsolódik. „A dombokon Brassóban két faggyúgyertya ég, senki el nem oltja s lelkemet sirattatja. Sirok este, sirok reggel, míg arcom elfogy.“ Azután csekély különbséggel az előbbi dal párbeszéde következik, de már kimarad az a kitétel, hogy a „magyarokkal“ (cu Ungurii) és helyette ez áll: „az ellenségekkel“ (cu duşmanii) megyünk a románok ellen, s hozzáteszi, „jaj a mi fejünknek“. Azután így folytatja: „a század őrmestere egész éjjel nem alszik, írja, hogy ezer fiú halt meg“. A dal befejezése: Hadd haljanak, nem törődöm, jönnek még hazulról ujoncok.

Amilyen meglepő a XX. dalban, hogy a román katona azt énekelte, hogy a magyarokkal együtt megy a románokat összetörni, époly természetesnek kell vennünk, hogy az utóbbi változatban e kifejezés elmaradt. Nagyobb változáson azonban még nem ment keresztül a dal.

Az erdélyi román nép háborús katonadalai azt bizonyítják, hogy az erdélyi román nép a háború borzalmait a magyarsággal közös érzéssel viselte. Nem akadtam egyetlen olyan román háborús dalra, mely irredentizmust mutatna. A világháborút visszatükröztető román katonadalokban az erdélyi román nép panasza általános természetű s mindig a központi hatalmakkal szemben álló ellenfeleket szidják s okolják a szenvedésekért. Ennek véleményem szerint az a pszichológiai oka van, hogy a háború kitöréséért az egyszerű nép benső meggyőződéssel a szerbeket tartotta bűnösnek, így természetesnek vette a megtorlást s az ő hadbavonulását is. A régibb keletű irredenta színezetű erdélyi katonadalok, melyeknek tekintélyes része különben a Kárpátokon túli gyűjteményekből lett ismeretes s amelyek természetszerűleg az ottani nép ajkán megváltozhattak, a világháború alatt elvesztik irredenta színezetüket.

Erdélynek elfoglalása a románoktól, Budapest megszállása, az impériumváltozás — az eddigi gyűjtések szerint — még nem talált visszhangra a román népköltészetben. Ennek okát az események gyors bekövetkezésében látom; valósággal hiányzott a fizikai idő ilyen természetű népköltészeti termékek megszületésére, másrészt hiányzott a népköltészet legfőbb megindítója: a fájdalom, a szenvedés. Búsongó lelkiállapot nélkül nincs népköltészet. Az öröm épúgy megölöje ennek, mint a kultúrálódásban való előhaladás.

Az összrománság népköltészetének alapján keresve a feleletet a fel-tett kérdésre: milyen véleménnyel volt az idők folyamán a magyarság-gal szemben maga az egyszerű román nép, a következőket állapítha-tom meg:

A román népköltészet minden műfajában előforduló magyar vonat-kozásokból az tűnik ki, hogy a román nép a magyartól általában elnyo-mottnak, kizsákmányoltnak érezte magát. Eltekintve a szerelemmel kap-csolatos költeményektől, melyek azonban más elbírálás alá tartoznak, nem igen találunk annak nyomára, hogy a két nép a hosszú érintkezés alatt lelkileg közelebb jutott volna egymáshoz. Még a közös veszedelem, a tatár, török és német nyomás sem enyhítette a románság bizalmatlanságát a magyarsággal szemben. A hosszú török elnyomatás ideje alatt a népköltészet és hagyomány megőrizte ugyan annak nyomait, hogy egyes vajdák a magyarságtól kértek segítséget, de a segélyvárást, mintha maga is természetellenesnek tartaná, csak azért gondolja telje-sedhetőnek, mert „a hegyeken túl” is keresztények laknak. A magyar történelem nagy eseményei és személyei nem igen ihlették költészetre a román népet. Csak egyszer, az 1848-as szabadságharcában levert ma-gyarság iránt csillan fel az együttérzés halvány sugara egy ókirályság-beli dalban.

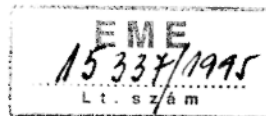
A vitézi énekekben a vetélkedés a tetőpontjára jut. Itt szólal meg először erőteljesen az irredenta hang is, bár tagadhatatlanul kiérzik e költészetből, hogy a román vitéz bizonyos tiszteletet árul el a magyar vitézzel szemben még akkor is, ha legyőzi azt. A román népköltészetben a magyarság állandó jelzője lett a „büszke, dicsekvő, nagyszájú, cifra” stb. Erkölcsei defektusokat azonban a román nem tulajdonít a magyar-nak, s ami szórványosan előfordul, az esetek ritkasága folytán nem bír jelentőséggel. Épp így a táncszók gúnyolódásai természetes folyomá-nyai az egyén önmaga nagyratartásának.

Az erdélyi származású katonadalok túlnyomó részében a román le-gény a szülői háztól, illetőleg kedvesétől való elszakadás okozóját s ál-talában boldogsága megrontóját a németben látja s azt szidja. Közös vonás tehát ez a magyar katonadalok ismert jellemzőjével. Csak az egé-szen újkeletű román katonadalokban találjuk meg a honvédségnek s általában a magyarságnak szidását. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy az erdélyi románok nagy része még a honvédség felállítása után is a német vezényszavú közös hadseregben szolgált, másrészt talán a ma-gyar népköltészet hatását is feltételezhetjük benne. E feltételezés esetén elsősorban a kurucköltészet hatására kell gondolnunk. Épen ezért a ro-mán népköltészet vizsgálatában különös súlyt helyeztem arra, vajjon ha-gyott-e a kuruc-labanc világ valamilyen nyomot a román népköltészet-ben? Eddigi kutatásaim azonban semmivel sem támogatják ezt a felte-vést. Nem találtam ugyanis még utalást sem a kurucvilág vezéralak-jaira, míg a törökvilágra több román ballada és balladatöredék utal. Ebből tehát az következik, hogy a kurucvilág eseményei sem hagytak mélyebb nyomot a román néplélekben.

A magyarsággal való együttérzés tekintetében egészen új, a multtal

szemben szokatlan fejezetet mutat a román népköltészetben a világháborút visszatükrözőtető erdélyi román katonadalok csoportja. Az irredata nem talál hangot benne. Az erdélyi románság nagy zömét, a népet, semmi sem választja el érzésben a magyarságtól. A háború kitörését, eseményeit, a katonák, az otthonmaradottak szenvedéseit, reményeit illetőleg ugyanazon reflexiók vannak a román népköltészetben, mint a magyarban. Az évszázadok folyamán állandóan fennálló érdekellentétből leszűrődött antagonizmust a háborús közös sors, a közös veszedelem — legalább a közös veszedelem idejére — kiküszöbölte a nép egyszerű fiából. A veszedelemvállalásból az erdélyi román katona nem vonta ki magát. Ez a háborús erdélyi román népköltészetből levont megállapítás összhangban van egyébként azoknak az egykori katonáknak személyes tapasztalataival, kik a világháborúban román többségű ezredekben szolgáltak.

Dr. Kántor Lajos.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM

az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 12 számban negyedévenként 7—7½ ív terjedelemben. A folyóirat az EME. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi-, Orvostudományi- és Jog- és társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-ot

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjai évi 300 lejes kedvezményes áron kapják. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala, Cluj-Kolozsvár, Strada Baron L. Pop (volt Brassai-utca) 5.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS, Cluj-Kolozsvár, Str. Universităţii (v. Egyetem-u.) 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos legnagyobb terjedelme 1 ív. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Különnyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. Kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küld vissza.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

Szerkeszti: DR. GYÖRGY LAJOS.

Az „Erdélyi Múzeum-Egyesület” kiadása.

1. Rass Károly: Reményik Sándor	40.—
2. Párvan Bazil: A dákok Trójában	30.—
3. Dr. Bitay Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében	30.—
4. Dr. Bitay Árpád: A moldvai magyarság	40.—
5. Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep	40.—
6. Dr. Balogh Ernő: Kvarc az Erdélyi Medence felső mediterrán gipszeiben	40.—
7. Dr. György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1925. év	50.—
8. K. Sebestyén József: A brassai fekete templom Mátyás-kori címei	40.—
9. Dr. Karácsonyi János: Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez	50.—
10. Dr. Gál Kelemen: Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen	50.—
11. Dr. Tavasz Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése	40.—
12. Dr. György Lajos: Két dialogus régi magyar irodalmunkban	60.—
13. K. Sebestyén József: A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a bethleni gróf Bethlen család címere	50.—
14. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926. év	50.—
15. Dr. Gyárfás Elemér: A Supplex Libellus Valachorum	50.—
16. Rónay Elemér: Kemény János fejedelem halála és nyugvóhelye	50.—
17. Dr. György Lajos: Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban	50.—
18. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1927. év	60.—
19. K. Sebestyén József: A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai	60.—
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI—XIX. századi kéziratok énekeskönyvei	50.—
21. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év, "ótlásokkal az 1919—1928. évekről	50.—
22. Dr. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben	50.—
23. Dr. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái	50.—
24. Dr. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásban	50.—
25. Dr. Tavasz Sándor: Kierkegaard személyisége és gondolkozása	50.—
26. Dr. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében	50.—
27. Dr. Csűry Bálint: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról	50.—
28. Dr. Biró Vencel: Püspökelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében	50.—
29. Dr. Teleki Domokos gróf: A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története	50.—
30. Dr. Hofbaner László: A Remény című zsebkönyv története (1839—1841)	50.—
31. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év	50.—
32. Dr. Gyalui Farkas: A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán	50.—
33. Dr. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye	50.—
34. Dr. Temesváry János: Hét erdélyi püspök végrendelete	50.—
35. Dr. Biró Vencel: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében	50.—
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe	50.—
37. Dr. Kántor Lajos: Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében	50.—
38. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1930. év	50.—
39. Dr. Balogh Arthur: A székely vallási és iskolai önkormányzat	50.—
40. Dr. György Lajos: Eulenspiegel magyar nyomai	80.—
41. Dr. Dömötör Sándor: A cigányok temploma	50.—
42. Dr. Kristóf György: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben	80.—
43. Dr. Hofbauer László: Az Erdélyi Hiradó története	50.—
44. Dr. Kristóf György: Kazinczy és Erdély	50.—
45. Dr. Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepülésükig	50.—
46. Dr. Varga Béla: Az individualitás kérdése	80.—
47. Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók	80.—
48. Dr. Dömötör Sándor: Vida György facetiái	50.—
49. Dr. Oberding József György: A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban	50.—
50. Szabó T. Attila: Közép-szamos vidéki határnevek	50.—
51. Dr. Balogh Jolán: Olasz falfestmények Gyulafehérvárt	30.—
52. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1931. év	50.—
53. Dr. Kántor Lajos: Magyarok a román népköltészetben	50.—
54. Dr. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai	50.—
55. Dr. Veress Endre: Gróf Kemény József (1795—1855)	—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában, Cluj-Kolozsvár, Str. Baron L. Pop (volt Brassai-u.) 5.
Az 1—10. szám elfogyott